

Asia: **VN/22496/2026**, hankenumero **STM064:00/202**

Lausunto HE 113/2025 vp täydentävästä esityksestä

Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta lausua täydentävästä esityksestä.

Vammaisfoorumi on valmistelun aiemmissa vaiheissa lausunnoissaan korostanut, että esitys jää liian yleiselle tasolle. Vammaisfoorumi korostaa, että aiempien lausuntojemme palaute on edelleen aiheellista monelta osin.

Perustuslakivaliokunnan lausunnoissaan esittämät toteamukset siitä, että sääntelyä on täsmennettävä merkittävästi niin, että siitä käyvät selkeämmin ilmi eriasteisesti perusoikeuksiin puuttuvat teknologiset ratkaisut ja niiden käytön edellytykset ja rajoitukset, on huomioitu vain osittain. Samalla on syntynyt nimenomaan vammaispalvelulain mukaisia palveluja käyttävien henkilöiden osalta uusia vakavia puutteita erityisesti 47 a §:n suhteen. Vammaisfoorumi pitää tarpeellisena, että ehdotettujen 47 §:n ja 47 a–d §:n keskinäistä suhdetta sekä niiden soveltamisalaa täsmennetään. Säännösten tulee muodostaa kokonaisuus, jossa asiakkaan oikeudet ja teknologisten ratkaisujen käytön edellytykset ovat yksiselitteisesti ymmärrettävissä.

Vammaisfoorumi pitää ongelmallisena sitä, ettei vammaisjärjestöille ole varattu mahdollisuutta käyttää puheenvuoroa sosiaali- ja terveysministeriön 18.8.2026 järjestämässä kuulemistilaisuudessa. Esitys koskee iäkkäiden henkilöiden lisäksi merkittäväällä tavalla myös vammaisia henkilöitä, minkä vuoksi vammaisjärjestöjen asiantuntemuksen huomioiminen lain valmistelussa olisi ollut välttämätöntä. Vammaisten henkilöiden osallistuminen heitä koskevien asioiden valmisteluun ei saa jäädä yleiseksi tavoitteeksi, vaan sen tulee toteutua käytännössä koko lainsäädäntöprosessin ajan.

Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota myös ratkaisujen asianmukaiseen jaotteluun ja lainsäädännölliseen eriyttämiseen niiden vaikutusten kannalta.

Esitetyllä sääntelyllä voi olla huomattavia ja pitkäaikaisia vaikutuksia asiakkaan yksityiselämän, henkilötietojen ja kotirauhan suojaan. Vaikutukset voivat ulottua myös asiakkaan perheenjäseniin ja läheisiin. Pelkkä käyttötarkoitusten esittäminen ei Vammaisfoorumin käsityksen mukaan vielä täytä perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvaa täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimusta, vaan sääntely jää tältä osin edelleen liian yleispiirteiseksi.

47 ja 47 c § sulkevat kehitysvammaisten erityishuollon soveltamisalansa ulkopuolelle. Esitys perustelee tätä päällekkäisen sääntelyn välttämiseksi ja sillä, että näiden ryhmien oikeussuoja turvataan erityislainsäädännössä. Tämä vastaa Vammaisfoorumin ja Kehitysvammaisten Tukiliiton esittämään huoleen tämän esityksen suhteesta kehitysvammalain 3 a lukuun.

On kuitenkin huomattava, että sama vammainen henkilö voi saada palvelunsa joko erityishuoltona tai tavanomaisena asumispalveluna. Silloin hänen yksityisyytensä suoja määräytyy palvelun hallinnollisen luokittelun eikä hänen suojantarpeensa mukaan. Samaan ongelman nosti esiin apulaisoikeusasiamies Sarja 26.2.2026. Täydentävä esitys ei ratkaise sitä, koska se lisää poissulun vain kahteen pykälään, mutta jättää 47 a §:n ilman. Pois sulkeminen ei koske vammaispalvelulain mukaisia asumispalveluja. Suurin osa vammaisista ihmisistä asuu juuri niissä, ei erityishuollossa. Heidän kohdallaan 47 a–47 c § soveltuvat täysimääräisesti, eikä heidän palveluaan säätelevä erityislaki (uusi vammaispalvelulaki) sisällä teknologin käyttöä rajoittavia suojasäännöksiä.

Vammaisyleissopimuksen huomioiminen

Yleissopimusta siteerataan velvoitteena ottaa teknologiaa käyttöön, mutta ei velvoitteena suojata yksityisyyttä sitä käytettäessä. Yleissopimuksen 4 artiklan teknologiavelvoite koskee vammaisen henkilön itsenäisyyttä lisääviä apuvälineitä, ei valvontateknologiaa, jota käytetään ilman hänen suostumustaan.

Vammaisyleissopimuksen 22 artikla turvaa yksityisyyden kunnioittamisen nimenomaisesti ja riippumatta asuinjärjestelystä. Artiklan sanamuoto ulottuu erikseen niihin, jotka asuvat laitoksessa tai muussa asumisjärjestelyssä. Kuurojen Liitto esitti saman argumentin jo kesäkuussa 2025: valvonta ilman nimenomaista suostumusta on 22 artiklan kieltämää mielivaltaista puuttumista yksityisyyteen ”riippumatta asuinjärjestelyistä”.

VANE on vammaisyleissopimuksen 33 artiklan mukainen kansallinen koordinaatiomekanismi. VANEn 3.6.2025 antama lausunto arvioi esitystä nimenomaan sopimusvelvoitteiden näkökulmasta. VANE pyysi arvioimaan ehdotuksia viittä artiklaa vasten: 3 art. a-kohta, 5, 14, 19 art. b-kohta ja 22 art. Täydentävässä esityksessä näistä käsitellään vain yhtä (22 art., yhdellä virkkeellä). VANEn huomio, että esitys tunnistaa itsemääräämisoikeuden vain teknologiamyönteiseen suuntaan, eli asiakkaan oikeutena saada teknologinen palvelu, mutta ei oikeutena valita muu kuin teknologinen toteutus, on 47 §:n uuden sanamuodon myötä osittain korjaantunut: asiakkaalle on nyt selvitettävä, ”mitkä olisivat vaihtoehtoiset palvelun toteuttamistavat ilman teknologista ratkaisua”. Se on kuitenkin vain tiedonsaantioikeus.

Esityksen s. 22 lause yöhoidajien määrästä on vammaisoikeudellisesti painavampi kuin vanhuspalvelujen näkökulmasta. Vammaisyleissopimuksen 19 artikla edellyttää, että henkilökohtainen apu ja tukipalvelut ovat saatavilla itsenäisen asumisen ja yhteisöön osallistumisen tukemiseksi. Jos teknologinen valvonta korvaa läsnä olevan henkilöstön, lopputulos on valvottu mutta eristetty asuminen: muodollisesti laitoksen ulkopuolella, mutta tosiasiallisesti ilman 19 artiklan edellyttämää tukea.

Saniteettitarajaus on lisättävä 47 c §:än, perusteina sisäinen epäjohtonmukaisuus 47 b §:än ja 48 §:än, vammaisyleissopimuksen 22 artikla, sekä se, ettei perusoikeuteen puuttumista voi perustaa nimenomaisen kiellon puuttumiseen.

Välttämättömyyden reunaehdot on siirrettävä perusteluista säädöstekstiin: arvion on aina perustuttava asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen. Henkilöstön vähäisyys ei voisi koskaan olla peruste eikä ratkaisun käytön hyödyllisyys yksinään.

PeVL 36/2026 vp:n kohta 17 edellyttää nimenomaisia laissa yksilöityjä edellytyksiä, eikä 47 d §:n 2 momentti sisällä niitä.

Poissulkusääntely on ulotettava 47 a §:än, ja erityishuollon rajausta on perusteltava henkilön suojantarpeen eikä palvelun hallinnollisen luokittelun kautta.

Vammaisvaikutusten arviointi on tehtävä ennen esityksen antamista eduskunnalle, perusteena vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan osallistamisvelvoite, VANEn 3.6.2025 esittämä ja edelleen käsittelemätön vaatimus sekä se, että esitys on nyt neljättä kertaa käsitellyssä ilman vammaisvaikutusten arviointia.

Asiakkaan itsemääräämisoikeus ja asiakkaan etu

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan pykäläluonnoksen keskeisin puute liittyy asiakkaan itsemääräämisoikeuteen. Ehdotus on muutettava niin, että asiakkaan suostumus edellytetään tilanteissa, joissa otetaan käyttöön hänen perusoikeuksiaan rajoittava teknologinen ratkaisu. Tämä siitä huolimatta, että asiakkaan mielipide tulee selvittää.

Vammaisfoorumi katsoo, että jos asiakas vastustaa perusoikeuksiaan rajoittavaa teknologista ratkaisua, sen käyttöä ei voida pitää asiakkaan edun mukaisena. Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan asiakkaalla tulee olla oikeus kieltäytyä teknologisen ratkaisun käyttöönotosta, eikä häntä voida velvoittaa sen käyttöön. Tällöin asiakkaan tarvitsemat palvelut tulee järjestää muulla, hänen hyväksymällään tavalla.

Mikäli teknologiaa käytetään tai siitä keskustellaan, riittävä perehdytys on edellytys myös asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. Työntekijän tulee osata kuvata asiakkaalle ymmärrettävästi, mitä teknologisella ratkaisulla tavoitellaan, miten sitä käytetään, mitä tietoja sen avulla kerätään ja miten ratkaisu vaikuttaa asiakkaan palveluun. Asiakkaalle tulee lisäksi selvittää mahdolliset vaihtoehtoiset palvelun toteuttamistavat ilman teknologista ratkaisua. Vasta riittävien ja ymmärrettävällä tavalla annettujen tietojen perusteella asiakas voi tosiasiallisesti muodostaa näkemyksensä ja osallistua omaa palveluaan koskevaan päätöksentekoon.

Asiakkaan oikeusturvakeinot

Vammaisfoorumi ei pidä riittävänä oikeusturvakeinona sitä, että asiakas voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta vasta sosiaalipalvelupäätöksen tekemisen jälkeen tilanteessa, jossa hän on mahdollisesti jo ennakolta vastustanut teknologisen ratkaisun käyttöönottoa. Asiakas voi olla alisteisessa asemassa suhteessa palvelujen järjestäjään, eikä hänellä välttämättä ole tosiasiallisia edellytyksiä tai resursseja ryhtyä muutoksenhakuprosessiin.

Tekninen valvonta (48 §)

Pykäläluonnoksen mukaan sosiaalihuollon toimintayksikön yhteisissä tiloissa voidaan toteuttaa teknistä valvontaa asiakkaiden terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Sääntelyn täsmentäminen siten, että valvonta on rajattava ajallisesti ja alueellisesti välttämättömään sekä että sen on oltava oikeasuhtaista suhteessa tavoiteltuun päämäärään, selkeyttää ehdotusta jonkin verran aiempaan verrattuna.

Käytännössä keskeiseksi muodostuu ajallisen ja alueellisen välttämättömyyden tulkinta. Tämän toteutumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota sekä omavalvonnassa että viranomaisvalvonnassa.

Teknisestä valvonnasta ilmoittaminen

Vammaisfoorumi katsoo, että pykälän luonnosta on täydennettävä teknistä valvontaa ja sen toteuttamistapaa koskevan ilmoittamisvelvollisuuden osalta. Pykäläluonnoksen mukaan teknisestä valvonnasta ja toteuttamistavasta on ilmoitettava näkyvällä tavalla niissä tiloissa, joissa sitä käytetään. Vammaisfoorumi esittää, että sana ”näkyvä” korvataan termillä ”saavutettava”. Ilmoituksen tulee olla toteutettu tavalla, joka vastaa asiakkaiden erilaisia toimintakykyjä. Pelkkä visuaalinen ilmoitus ei ole riittävä esimerkiksi näkövammaiselle henkilölle, vaan tiedon tulee olla saatavilla hänelle saavutettavassa muodossa. Saavutettavuus on keskeinen edellytys yhdenvertaisuuden ja tosiasiallisen tiedonsaannin toteutumiselle.

Teknisen valvonnan kielto kotirauhan piiriin kuuluvissa tiloissa

Pykäläluonnoksen 48 § 4 momentissa todetaan, ettei teknistä valvontaa saa toteuttaa asiakkaan kodissa, asunnossa tai muissa tiloissa, joiden katsotaan kuuluvan kotirauhan piiriin. Vammaisfoorumi pitää tätä nimenomaista kieltoa tarpeellisenä ja perusteltuna. Kirjaus selkeyttää sääntelyä ja vahvistaa kotirauhan suojan merkitystä sosiaalihuollon toimintaympäristössä.

On kuitenkin huomioitava, että teknologisen ratkaisun vaikutukset sosiaalipalvelun asiakkaan kotona järjestettävän sosiaalipalvelun toteuttamiseen ja asiakkaan yksityisyyden suojaan ja kotirauhan turvaamiseen eivät nyt esitetyssä luonnoksessa ole olennaisesti selkeytyneet. Asiakkaan asema jää heikoksi myös mitä tulee perhe-elämän suojaan.

Vammaispalvelut

Pykäläehdotuksen 47 §:n mukaan asiakkaan sosiaalipalveluissa voidaan käyttää teknologisia ratkaisuja toimintakyvyn, turvallisuuden, osallisuuden ja hyvinvoinnin tukemiseksi, edellyttäen että ratkaisut soveltuvat asiakkaan palveluihin ja vastaavat hänen tarpeitaan.

Vammaispalveluissa teknologiset tarpeet ja käyttötarkoitukset voivat kuitenkin poiketa merkittävästi ikääntyneiden hoivapalveluista. On huomioitava lisäksi se olennainen ero, että vammaisuus voi kestää läpi elämän. Kyse on siten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta erilaisesta tilanteesta kuin ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa

Tämän vuoksi on tärkeää, että vammaiset henkilöt itse sekä heitä edustavat järjestöt osallistetaan aktiivisesti vammaispalveluissa käytettävien teknologisten ratkaisujen kehittämiseen, arviointiin ja käyttöönottoon. Näin varmistetaan, että ratkaisut tukevat aidosti asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita, itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta.

Vammaisfoorumi ry

Maija Aatelo
puheenjohtaja

Anni Kyröläinen
pääsihteeri
anni.kyrolainen@vammaisfoorumi.fi